

УДК [7.05:64:687.5.01]:37.015.3

І.С. Коваль, О.П. Гетьман

**СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ЯКОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНО
ОРІЄНТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО
ДИЗАЙНЕРА-СТИЛІСТА**

Система освіти в Україні перебуває в стані постійного оновлення, що відображається й на навчально-виховному процесі у вищому навчальному закладі освіти. За час навчання у сфера спілкування, пізнання та діяльності у студентів значно розширюється. Вони прагнуть знайти себе, визначити своє місце в житті відповідно до своїх нахилів, здібностей, інтересів. Ціннісні орієнтації, мотиви діяльності, світогляд студентів суттєво впливають на виконання ними важливої для них соціальної ролі. Перед викладачами вищого навчального закладу постає складне завдання: у ході викладання фахових дисциплін прищепити студентам знання, уміння й навички, необхідні в майбутній професії.

Мета статті – визначити сутність поняття «професійно орієнтована особистість майбутнього дизайнера-стиліста» та якості професійно орієнтованої особистості майбутнього інженера-педагога в галузі перукарського мистецтва, розкривши особливості їх формування у майбутніх фахівців.

Процес підготовки професійно орієнтованої особистості досить складний і трудомісткий, в ході якого неабияке місце посідають колектив та педагогічна діяльність. Ролі колективу в формуванні особистості достатньо уваги приділяли багато вітчизняних і зарубіжних учених, педагогів, психологів таких, як П.Блонський, Є.Киричук, М.Красовицький, Є.Кузьмін, А.Куракін, А.Макаренко, О.Мудрик, Л.Новікова, Г.Панченко, А.Петровський, К.Платонов, В.Сухомлинський, Л.Уманський, С.Шацький, Є.Шорохов та ін.. Педагогічні здібності та якості особистості в своїх роботах досліджували С.Гончаренко, І.Підласий, Н.Кузьміна, Ю.Азаров, Н.Болдирева, І.Зязюн, О.Сластьонін, Г.Сагач тощо.

Основою розвитку й виховання особистості виступає діяльність. Ця ідея проілюстрована практично-педагогічною діяльністю А.Макаренка. Дослідження вчених Г.Альтшулер, В.Андрєєва, В.Архипова, В.Звягінського, В.Іванова, В.Кан-Калика, Л.Кондрашова, М.Лазарева, Н.Никандрова, Л.Новикова та ін. переконують також, що творча діяльність, спрямована на відродження виховної функції

навчального процесу, повинна бути домінуючою у становленні майбутнього фахівця.

Модель процесу формування професійної орієнтації, де мотивуючим компонентом виступають перспективи, розроблена А.Ростуновим [1]. Атмосфера колективу студентської групи сприяє виникненню й зміцненню мотивів активних дій, спрямованих на досягнення високих результатів у навчанні й громадській роботі, що засновуються на відповідальності та ініціативному ставленні студентів до навчальної діяльності, адаптації студентів перших курсів до умов навчання у ВНЗ, оволодіння своєю професією, формування власного світогляду, усвідомлення ними своїх духовних та моральних цінностей. В академічній групі студенти набувають навичок колективної діяльності, тобто засвоєння норм, правил і умов успішної взаємодії між членами колективу. Означені навички забезпечують синхронність, узгодженість та ефективність роботи всього колективу. Набуті вміння дають можливість колективу студентської групи творчо застосовувати засоби професійної педагогічної діяльності у виконанні завдань у різних умовах, а отже, сприяють формуванню професійно орієнтованої особистості майбутнього фахівця.

На першому практичному занятті з психології студентам пропонується написати твір на тему: «Я та моя майбутня професія». Перед ними ставиться два питання: якими якостями повинен володіти фахівець – майстер своєї справи; які з цих якостей бачить у собі кожний з них? Такого роду самостійні роботи допомагають викладачеві зрозуміти, якою мірою у студентів розвинуто вміння аналізувати власні психічні особливості, адже вони стимулюють до самопізнання та формування якостей, необхідних для плідної діяльності.

Рівень самооцінки визначається за допомогою анкет професійної придатності. Вони вміщують в собі перелік визначених якостей, психограму фахівця та критерії самооцінки. Данні самооцінки майбутніх фахівців порівнюються з оцінками сокурсників. Результати аналізуються та виносяться на обговорення групи. Якщо в цілому самооцінка не співпадає з оцінкою одногрупників, то це стає добрим стимулом для більш глибокого пізнання власної особистості, для цілеспрямованої перевірки власних можливостей на практиці.

Вся наступна робота спрямована на формування професійно важливих якостей. На заняттях із загальної психології розкривається роль спілкування у формуванні особистості, дається характеристика вербальних та невербальних засобів та стилів спілкування. Знання про комунікативні схильності поглиблюються та закріплюються у процесі виконання студентами практичних завдань з дисциплін, пов'язаних з методикою викладання окремих предметів, на різних спецкурсах, а також з курсу «Основи педагогічної майстерності» [2, 83].

Під час практики студенти ведуть спостереження, аналізують власне спілкування з одногрупниками, відмічають труднощі, з якими

стикаються, та шукають шляхи їх подолання. Така діяльність майбутніх фахівців є найважливішою умовою, основою та засобом становлення та самовиховання. Реалізуючи її різні види, студенти формують себе як особистість.

Отже, розвиток професійних якостей майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ сприяє розвитку їх особистісних якостей, формує професійно орієнтовану особистість майбутнього фахівця. Враховуючи те, що в колективі цей процес відбувається найбільш ефективно, ми вважаємо, що колектив студентської академічної групи є чинником формування професійно орієнтованої особистості майбутнього фахівця. Другим чинником ми визначаємо *особистісно орієнтоване виховання*. Набуття людиною достатнього життєтворчого потенціалу, що забезпечує успішне досягнення нею вищих духовних цілей її буття, безпосередньо пов'язане зі способом оволодіння суспільними нормами. Лише зазначеному виду виховання під силу досягнення особистісно розвиваючої мети, оскільки воно акцентує увагу на усвідомленні себе як особистості, на його вільне й відповідальне самовираження. Вміння ж налагоджувати особистісні стосунки з іншими є неодмінною складовою формування професійних якостей майбутнього інженера-педагога в галузі перукарського мистецтва.

Іншою умовою формування професійно орієнтованої особистості майбутнього фахівця виступає розвиток *професійної педагогічної усталеності* (З.Курлянд). Під професійною усталеністю в педагогічній діяльності ми розуміємо синтез якостей та властивостей особистості, що дозволяє впевнено, самостійно, без емоційного напруження в різних, часом непередбачуваних умовах, виконувати свою професійну діяльність із мінімальними помилками впродовж тривалого часу. Показниками професійної педагогічної усталеності в педагогічній діяльності є: впевненість у собі як у фахівці; відсутність емоційної напруженості, страху перед аудиторією; вміння регулювати свій емоційний стан (володіти собою, своїм настроєм, голосом, мімікою, жестами); наявність вольових якостей (цілеспрямованості, організованості, рішучості, самовладання); швидкість реакції на поведінку; уміння приймати правильні рішення у змінній, непередбачуваній ситуації; властивості характеристики особистості (ідейна, професійно-педагогічна та пізнавальна спрямованість); знання і вміння фахівця (психолого-педагогічні, спеціальні, методичні тощо); задоволеність своєю діяльністю; нормальна втомлюваність. У процесі розвитку професійної усталеності формуються й особистісні якості студентів. Так, у процесі формування професійної педагогічної усталеності вдосконалюються, наприклад, такі особистісні якості, як:

- 1) *самоусвідомлення* (що є основою формування розумової активності і самостійності, вдосконалення себе і пошук смислу життя);
- 2) *активність* (прагнення вийти за межі реалізованих можливостей, розширити сферу діяльності);

3) наявність "Я-образу" (система уявлень людини про себе реальну, себе ідеальну, що забезпечують єдність і тотожність його особистості, при цьому збільшується самооцінка, почуття самоповаги тощо);

4) педагогічна спрямованість (усталена система мотивів, потреб, інтересів, ідеалів і т. ін.);

5) педагогічні здібності, властивості та якості, що забезпечують успішність у здійсненні певної діяльності тощо.

Розглянемо детальніше особистісні якості майбутнього фахівця, що сприяють розвитку професійної усталеності. Знання про структуру та функції професійного самоусвідомлення необхідні для спрямованого формування, зміни та розширення самоусвідомлення майбутніх фахівців.

Теоретичний аналіз будови професійного самоусвідомлення фахівця [4] показав, що структура професійного самоусвідомлення у загальних рисах співпадає зі структурою самоусвідомлення особистості та становить собою взаємоперехрещені та взаємодоповнюючі з'єднання трьох підструктур: когнітивної, афективної та поведінкової. Разом з тим, змістовні характеристики кожної підструктури професійного самоусвідомлення майбутнього фахівця (Я-розуміння, Я-відношення та Я-поведінка) включає у себе специфічні характеристики, які зумовлюють саморозвиток та самоактуалізацію майбутніх фахівців у професійній діяльності.

Розуміння себе, знання про себе, студентам не байдуже: те, що у них розкривається, стає об'єктом їх емоцій, оцінок. Стає предметом їх самовідношення. В афективній підструктурі (Я-відношення) виділяються два рівні: глобальне та диференційоване самовідношення [5], тобто інтегральне відчуття «за» або «проти» власного Я та більш специфічне змінювання; самоповага, самоцікавість, очікуване відношення інших тощо. Підструктура самовідношення щільно пов'язана з поведінковою підструктурою, головним психологічним механізмом якої є задоволення фахівця собою та своєю професійною діяльністю. Під задоволеністю розуміємо співвідношення між мотиваційно-ціннісною сферою особистості фахівця та можливістю успіху діяльності щодо реалізації провідних мотивів. Задоволеність власною професійною діяльністю необхідна майбутньому фахівцю задля вдалого розвитку його емоційної усталеності, для підтримки необхідного емоційного тону, почуття власної гідності, гордість за себе та за свою професію.

Самовиховання починається з моменту появи плану – програми зміни власної особистості. У процесі професійного самовиховання студента можуть бути використані різні прийоми, серед яких виділяються три групи: самоінформування, самоспонування, самоорганізація [6]. Самоінформування базується на самопізнанні, так як без чіткого знання та оцінки своєї особистості людина не може визначити напрям роботи над собою. Самопізнання базується на вмінні критично оцінювати думку оточуючих: адміністрації, колег, психолога, учнів та їх батьків. Самоспонування до самовиховання залежить від рівня

розвитку особистості. Головними його формами є самозаохочування, самосхвалення та самопереконавання. Завдяки самопереконаванню у свідомості майбутнього фахівця формується взірець бажаної професійно значущої якості особистості. Майбутні фахівці, які визначили програму самовиховання, але відчують труднощі у її виконанні, повинні спиратися на такі форми самопереконавання, як самонаказ та самопримушення. Організація процесу самовиховання починається з самоконтролю (самоспостерігання, самоперевірка, самозвіт, самоаналіз, самоінструктаж).

Зупинимося на особистісних якостях майбутнього інженера-педагога в галузі обслуговування населення. Дотримуючись цілісного системного підходу до формування Я-образу фахівця-професіонала, ми приймаємо концепцію професійно важливих якостей особистості (з доповненням структурних компонентів Я-образу та значущих особистісних якостей) і сприймаємо особистість як цілісне утворення, що охоплює розмаїття характеристик, які є складовими психічної структури, виходячи на з'ясування загальних закономірностей формування образу особистості професіонала у ВНЗ.

Спираючись на погляд Г.Костюка щодо розвитку кожної особистості як індивідуальності, зауважимо, що гармонійний розвиток та формування гармонійної особистості майбутнього фахівця й ефективність його педагогічної діяльності пов'язані з проблемою гармонійної і творчої цілісності, суб'єктивного та об'єктивного формування образу фахівця-професіонала. На нашу думку, щоб бути фахівцем професіоналом високого рівня, треба бути гуманістично спрямованою і творчою особистістю, тобто гнучким, оригінальним, винахідливим, конструктивним, гарним організатором, у чому, як ми вже визначили, провідну роль відіграє колектив студентської групи, а також усвідомлювати образ професіонала як особистості та діяти (працювати) згідно цього усвідомлення.

Педагогічна спрямованість, педагогічні здібності та професійно важливі якості майбутнього фахівця сьогодні важливі й для спеціаліста в сфері обслуговування. Особистість майбутнього вчителя (її ціннісні орієнтації, смисли, ідеї) характеризується педагогічною спрямованістю та визначає зміст майбутньої педагогічної діяльності та спілкування: за чого вчиться, працює майбутній вчитель, які він ставить перед собою цілі та завдання, які засоби обирає для досягнення цілей та розв'язання завдань. Тому особистість є ключовим фактором у майбутній педагогічній діяльності студента.

Здібності фахівця здебільшого розглядаються як індивідуальні якості особистості, які сприяють вдалому виконанню його діяльності. Педагогічні здібності визначаються як індивідуальні усталені властивості особистості, які складаються у специфічній чуттєвості до об'єкту, засобів, умов педагогічної роботи та створення продуктивних моделей формування потрібних якостей особистості вихованця [8].

Педагогічні здібності – якість особистості, яка інтегровано виражається у хистові до роботи зі студентами, любові до студентів, отриманні задоволення від спілкування з ними» [10, 104]. Можна виділити дві великі групи педагогічних здібностей [7]:

- перцептивно-рефлексивні (перцепція – сприйняття) здібності, які визначають здатність проникнення фахівця в індивідуальну своєрідність особистості та розуміння самого себе. Ці здібності є провідними;

- проєктивні, конструктивні, управлінські здібності, які пов'язані з вмінням впливати на іншу людину.

Розглянемо названі педагогічні здібності детальніше. Перцептивно-рефлексивні педагогічні здібності включають: здатність до вивчення іншої людини, розуміння, хвилювання за іншу людину, здібності ставати на позицію іншої людини. Цю групу здібностей дуже важко компенсувати у випадку її відсутності, тому що саме вона характерна для педагогічної роботи, бо свідчить про його орієнтації на психічний розвиток студента [7]. До управлінських педагогічних здібностей входять: здатність впливати на окремі вчинки іншої людини та її поведінку в цілому, звертатися до мотивів та цілей студента та через них керувати поведінкою, не перетворювати управління у маніпулювання іншою людиною [10]. Виділяють також приховані педагогічні здібності та яскраво виразні, компенсуючі та некомпенсуючі. Від рівня розвитку комунікативних здібностей студентів залежить легкість встановлення контактів, а також ефективність спілкування з точки зору розв'язання педагогічних завдань, а для майбутніх педагогів-інженерів у галузі перукарського мистецтва ще й при спілкуванні з клієнтами.

Отже, здібності до педагогічної діяльності можна виявити шляхом визначення темпів опанування студентом професійних педагогічних знань, глибини оволодіння основними прийомами та засобами педагогічної діяльності. Отже, вдосконалення педагогічних здібностей та якостей особистості майбутнього фахівця, усвідомлення своїх досягнень та недоліків, прагнення до самовдосконалення за допомогою своєї діяльності, навчання, гри, праці, спілкування з іншими людьми, самоосвіти, наявність «Я-образу», педагогічна спрямованість, тощо, сприяє цілеспрямованому розвитку професійної усталеності як умови формування професійно орієнтованої особистості майбутнього фахівця.

Таким чином, ми встановили, що поняття професійно орієнтованої особистості інженера-педагога поєднує в собі якості, характерні для педагога (бо випускники спеціальності «Дизайн зачіски та мистецтво візажу» вищого навчального закладу мають право викладати дисципліни фахового напрямку) та перукаря-професіонала (професійні знання, вміння та навички). Крім названих якостей вагоме місце в професійній підготовці інженерів-педагогів посідають також особистісні якості, що у своїй структурі містять спрямованість на професію інженера-перукаря, організаторські та комунікативні нахили, соціальні якості тощо.

Подальшого дослідження потребують питання, пов'язаних з методикою викладання фахових дисциплін на спеціальності «Дизайн зачіски та мистецтво візажу» у вищих навчальних закладах освіти; з особливостями формування професійних якостей майбутніх інженерів-педагогів у галузі обслуговування населення в межах різних спецдисциплін.

Література

1. **Асмолов А. Г.** Личность как предмет исследования / Асмолов А. Г. М.: Высшая школа, 1984. – 415с.
2. **Бушканец М. Г.** Педагогическая сущность свободного времени / М. Г. Бушканец // Начальная школа. – 1987. – №8. – С.12–14.
3. **Введение в педагогическую деятельность:** [Учеб. пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / Под. ред. А. С. Роботовой]. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 208с.
4. **Вейт М. А.** Непрерывное образование и подготовка учителя / М. А. Вейт // Советская педагогика. – 1991. – №6. – С.78–83.
5. **Гнатюк В.** Зміст і форми національного виховання учнів / В. Гнатюк // Рідна школа. – 1999. – №9. – С.20–24.
6. **Елканов С. Б.** Основы профессионального самосовершенствования будущего учителя: [Учеб. пособие для студентов педагогических институтов] / Елканов С. Б. – М.: Просвещение, 1989. – 189с.
7. **Игнатова О. А.** Творчество как ведущая характеристика профессиональной деятельности современного учителя / О. А. Игнатова // Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ ст.: [Матеріали Міжнародної наук.-практ., конф., Луганськ, 11-13 листопада 2003 р. – Частина 4]. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – С.203–205.
8. **Корепанова Н. В.** Профессионально-личностное становление и развитие педагога / Н. В. Корепанова, И. М. Хакимзянова, О. И. Щербань // Педагогика. – 2003. – №3. – С.66–71.
9. **Протасова Н. И.** Динамика профессионального самопонимания студентов-педагогов / Н. И. Протасова, Б. В. Кайгородов // Мир психологии. – 2001. – №3 (27). – С.259–270.
10. **Сластенин В. А.** Профессиональное самосознание учителя / В. А. Сластенин, А. И. Шутейко // Магистр. – 1995. – №3. – С.32–40.

Коваль І. С., Гетьман О.П., Специфіка формування якостей професійно орієнтованої особистості майбутнього дизайнера-стиліста

У статті, визначена сутність поняття «професійно орієнтована особистість майбутнього дизайнера-стиліста» та якості професійно орієнтованої особистості майбутнього інженера-педагога в галузі перукарського мистецтва. Показана актуальність даної проблеми в контексті підготовки майбутнього інженера-педагога і професійного становлення майбутнього дизайнера-стиліста, а також психолого-педагогічні показники розвитку професійно орієнтованої особи студента вищого навчального закладу. Роль колективу та педагогічної діяльності в формуванні особистості. Модель процесу формування професійної

орієнтації, розвиток професійних якостей майбутніх фахівців які сприяють розвитку їх особистісних якостей, що формує професійно орієнтовану особистість майбутнього фахівця у сфері обслуговування.

Ключові слова: формування особистості, професійна орієнтованість, особистісно орієнтоване виховання, особистісні якості, фахівець.

Коваль И. С., Гетьман О.П., Специфика формирования качеств профессионально ориентированной личности будущего дизайнера-стилиста

В статье, определенная сущность понятия «профессионально ориентированная личность будущего дизайнера-стилиста» и качества профессионально ориентированной личности будущего инженера-педагога в области парикмахерского искусства. Показана актуальность данной проблемы в контексте подготовки будущего инженера-педагога и профессионального становления будущего дизайнера-стилиста, а также психолого-педагогические показатели развития профессионально ориентированной личности студента высшего учебного заведения. Роль коллектива и педагогической деятельности в формировании личности. Модель процесса формирования профессиональной ориентации, развитие профессиональных качеств будущих специалистов которые способствуют развитию их личностных качеств, формирует профессионально ориентированную личность будущего специалиста в сфере обслуживания.

Ключевые слова: формирование личности, профессиональная ориентированность, личностно ориентированное воспитание, личностные качества, специалист.

Koval I.S., Getman O.P., Specificity of formation of qualities of professionally oriented personality of the future designer-stylist

In the article, a certain essence of the concept of "professionally oriented personality of the future designer-stylist" and the quality of professionally oriented personality of the future engineer-teacher in the field of hairdressing art. The urgency of this problem is shown in the context of training the future engineer-teacher and professional development of the future designer-stylist, as well as the psychological and pedagogical indicators of the development of a professionally oriented personality of a student at a higher educational institution.

The role of the collective and teaching activities in the formation of the personality. The model of the process of formation of professional orientation, development of professional qualities of future specialists that contribute to the development of their personal qualities, forms a professionally oriented personality of the future specialist in the service sector.

Key words: personality formation, professional orientation, personality oriented upbringing, personal qualities, specialist.